

POLSKO-SERBSKIE KONTAKTY LITERACKIE – NOWE SPOJRZENIE

PIOTR KRĘZEL

University of Lodz

POLISH-SERBIAN OVERVIEW OF LITERARY RELATIONS – A FRESH LOOK. A review of: Ajdačić, Dejan. *Polish-Serbian Literary Relations. Translations and Reception (Poljsko-srpske književne veze. Prevodi i recepcija)*. University of Gdansk Press, 2021. ISBN 978-83-8206-249-6, 124 pp.

Keywords: Polish literature, Serbian literature, Serbian avant-garde, Polish drama, translation, reception

W roku 1999 w ramach serii wydawniczej *Slavistička Biblioteka* ukazała się publikacja zatytułowana *Pregled poljsko-srpskih književnih veza (do II svetskog rata)* autorstwa Petra Bunjak (ur. 1960). Ten serbski polonista, związany z Wydziałem Filologicznym Uniwersytetu Belgradzkiego, dokonał niezwykle rzetelnego i usystematyzowanego przeglądu polsko-serbskich relacji literackich od czasów najdawniejszych aż po II wojnę światową. Wielkim atutem tej pracy jest również bibliografia przekładów dzieł polskich literatów od 1826 r. do 1941 r. (Bunjak 1999: 133–171). W ciągu ponad dwudziestu lat zarówno na polskim, jak i serbskim rynku wydawniczym nie pojawiło się opracowanie, które mogłoby dorównać monografii pióra Petra Bunjaka. Dopiero w roku 2021 nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego, ukazała się książka, którą można potraktować jako pewną kontynuację oraz uzupełnienie dzieła belgradzkiego polonisty: *Poljsko-srpske književne veze. Prevodi i recepcija*. Jej autorem jest Dejan Ajdačić (ur. 1959) – znany w środowisku slawistycznym etnolingwista, teoretyk kultury oraz tłumacz kilku literatur słowiańskich na język serbski, od 2019 r. związany z Zakładem Slawistyki i Studiów Bałkańskich na Uniwersytecie Gdańskim.

Praca Ajdačića została napisana w jego języku ojczystym, co skłania do przypuszczeń, że jej głównymi odbiorcami są serbscy czytelnicy bądź serbiści. Monografia podzielona jest na pięć zasadniczych części, przy czym ostatnią z nich stanowi rozbudowana bibliografia (s. 104–110). Rozważania dotyczące polsko-serbskich kontaktów Autor rozpoczyna od słowa wstępnego, w którym przedstawia swoje motywacje do napisania książki. Zwraca szczególną uwagę

na rolę współpracy między belgradzkim i warszawskim środowiskiem slawistów, którzy w ramach dwustronnego projektu zaprosili go do przygotowania monografii zbiorowej pt. *Slovenska susretanja: jug i zapad* (Ajdacic 2021a: 147–198). Serbski slawista mógł w niej zaprezentować częściowe ustalenia, których rozwinięcie znajdujemy w publikacji wydanej przez Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Pierwszy rozdział omawianej książki (Ajdacic 2021b: 7–12) został poświęcony naszkicowaniu jej ram teoretycznych. W części zatytułowanej *Predistorija* znajduje się krótki szkic historyczno-kulturowych relacji pomiędzy Polakami i Serbami. Z perspektywy całej publikacji ważniejszy wydaje się jednak fragment, który został poświęcony teorii recepcji oraz translato-logii, gdyż to właśnie tam autor prezentuje najważniejsze hipotezy i pytania badawcze:

O kome i čemu treba da govorimo kada želimo da osvetlimo recepciju srpske književnosti u Poljskoj? Treba li da govorimo o tome šta poljski učenici u školama znaju o njoj ili šta o njoj pišu profesori koji na univerzitetu predaju srpsku književnost? Da li nam broj prevedenih naslova, broj izdanja i njihovi tiraži mogu ukazati na interesovanja čitalaca ako odluka o izboru naslova i tiraža nije zavisila prevashodno od samih čitalaca? (Ajdacic 2021b: 11)

Ajdačić zastanawia się również, czy [...] *pitanje recepcije književnosti može se proširiti i uvodjenjem recepcije književnih dela u drugim umetnostima* (s. 11). Ta ostatnia konstatacja jest zapowiedzią poszerzenia spektrum zainteresowań badawczych Autora o recepcję dzieł literackich w innych dziedzinach sztuki, szczególnie w kinematografii, teatrze, komiksie oraz muzyce.

W drugim rozdziale (s. 13–58) badacz dokonuje szczegółowego omówienia polskich przekładów serbskiej literatury. Swoje rozważania rozpoczyna od bibliograficznego przeglądu prac, które analizują problematykę dwustronnych kontaktów, następnie przechodzi do precyzyjnego omówienia publikacji, zawierających fragmenty dzieł serbskich pisarzy. Jego uwaga badawcza koncentruje się zatem na polskich antologiach serbskiej literatury, wydanych głównie po II wojnie światowej. W kolejnej części rozdziału Autor opisuje te serie wydawnicze oraz czasopisma, w których publikowano fragmenty serbskich utworów. Zwraca szczególną uwagę na inicjatywę wydawniczą, funkcjonującą w latach 1976–1990 w Łodzi pod nazwą *Biblioteka Jugosłowiańska*, w której ramach wydano ponad trzydzieści dzieł serbskich pisarzy. Warto podkreślić, że w omawianym rozdziale monografii Dejan Ajdačić zaprezentował również sylwetki polskich tłumaczy literatury serbskiej. Przeglądu tego dokonał w ujęciu chronologicznym, a więc od nestorów sztuki przekładu reprezentowanych przez Kazimierza Brodzińskiego (1791–1835) i Romana Zamorskiego (1822–1867) aż po młode pokolenie tłumaczy takich jak: Miłosz Waligórski (ur. 1981), Agnieszka Żuchowska-Arendt (ur. 1983), czy Aleksandra

Wielemborek. Zwrócił jednocześnie uwagę, że wiele ważnych dla serbskiej kultury dzieł nie zostało dotąd przełożonych na język polski, a jako przykład podał autobiografię Dositeja Obradovicia zatytułowaną *Život i priključenja*. Autor dokonał nadto prezentacji prac polskich slawistów, którzy przeanalizowali najważniejsze zjawiska serbskiej literatury. W tym jednak miejscu warto zasugerować Ajdačićowi, aby w kolejnym wydaniu swojej książki dokonał uzupełnienia o opracowanie autorstwa Miłosza Bukwalta (*Literackie portrety żydowskich ojców w prozie Brunona Schulza i Danila Kiša* – Bukwalt 2003), a także o najnowsze prace Doroty Gil, Izabeli Lis-Wielgosz oraz Magdaleny Koch.

Nie chcąc powielać treści zawartych w książce Bunjaka, w drugim rozdziale swojej monografii Dejan Ajdačić skoncentrował się na opisanu najważniejszych inicjatyw teatralnych, które po II wojnie światowej promowały serbski dramat w Polsce. Czytelnik recenzowanej książki pozyska zatem wiele informacji na temat Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego DEMOLUDY, od 2007 r. odbywającego się w Olsztynie, a także na temat serbskich teatrów, które w ostatnich dekadach gościły na polskich scenach. W tym kontekście uwadze badawczej Ajdačića nie umknęły zarówno polskie antologie serbskiego dramatu, jak i badania polskich teatrologów (m.in. Gabrieli Abrasowicz, Magdaleny Bogusławskiej).

Kolejny rozdział (s. 59–98) prezentuje przekłady i recepcje polskiej literatury funkcjonujące na serbskim rynku wydawniczym. Ta część książki ma bardzo podobną strukturę do rozdziału drugiego, co oczywiście nie jest zarzutem, a wręcz przeciwnie, dużą zaletą tego tekstu. Pozwala bowiem czytelnikowi na porównanie zjawisk literackich, jakie zachodziły zarówno w kulturze polskiej, jak i serbskiej. Ajdačić nie pominął również milczeniem sylwetek serbskich tłumaczy polskiej literatury pięknej. Podobnie jak w poprzednim rozdziale, tutaj także dokonał tego przeglądu w ujęciu chronologicznym zaczynając od przekładów Teodora Pavlovicia (1804–1854) przez działalność translatorską Petara Vujčicia (1924–1993) aż do pracy translatorskiej Jeleny Jović (ur. 1981). Zwrócił też uwagę, zupełnie słusznie, na rolę, jaką w promocji polskiej literatury, kultury i historii odegrała Biserka Rajčić (ur. 1940), autorka książki pt. *Poljska civilizacija* (Rajcic 2003).

Za szczególnie wartościową część monografii Ajdačića należy uznać kompleksowe opracowanie zjawisk literackich, które zaszły w Polsce po 1945 roku. Oprócz prezentacji wielu powojennych powieści, krótkich form prozatorskich oraz oryginalnej polskiej poezji tego okresu, w książce *Poljsko-srpske književne veze. Prevodi i recepcija* można również odnaleźć wiele informacji na temat polskiej literatury rozwijającej się na obczyźnie. Autor poświęca wiele uwagi m. in. działalności Jerzego Giedroycia i roli jaką dla polskich pisarzy emigracyjnych odgrywało paryskie czasopismo *Kultura*. Ze wszech miar zasadne wydaje się uwzględnienie w

tej części studium literatury science fiction oraz fantastyki, które w ostatnich kilku dekadach stały się w Polsce bardzo popularne. Książki autorstwa Stanisława Lema (1921–2006) oraz Andrzeja Sapkowskiego (1948) należą do najczęściej tłumaczonych i komentowanych dzieł polskiej literatury na świecie. Dzięki pracy Ajdaćicia wiemy również, że są obecne na serbskim rynku wydawniczym.

W ostatniej części trzeciego rozdziału, zgodnie z zapowiedzią, zawartą we wstępie, została zaprezentowana recepcja polskich utworów w innych dziedzinach sztuki, szczególnie w teatrze. W tym fragmencie monografii Autor zamieścił wiele danych, dotyczących inscenizacji współczesnego polskiego dramatu. Omówił wiele inicjatyw teatralnych, w których ramach były wystawiane polskie sztuki (m.in. *Sterijino pozorje*, BITEF). W przygotowaniu tego zagadnienia, oprócz monografii Jadwigi Sobczak (Sopczak 2001), pomogły mu materiały, zgromadzone w digitalnych bibliotekach (m.in. *Teatroslov*, *EncTeaPol*), co dowodzi, jak efektywnie można wykorzystać tego typu bazy danych w pracach humanistycznych.

W zakończeniu (s. 99–103) książki Ajdaćić dokonuje przejrzystego podsumowania swoich wcześniejszych dociekań. Niezwykle oryginalny wydaje się fragment poświęcony symetryczności i asymetryczności w kontaktach literackich między Polakami a Serbami. Autor stara się wskazać te momenty, w których ich zainteresowania literaturami były podobne, ale także, a może przede wszystkim, analizuje przyczyny braku równowagi w dwustronnych relacjach. Wnioski końcowe monografii *Poljsko-srpske književne veze. Prevodi i recepcija* nie ograniczają się jednak do zwykłego zebrania najważniejszych myśli autora z poszczególnych rozdziałów. Znajdują się w nich także konkretne propozycje, dotyczące sposobów zintensyfikowania wzajemnych kontaktów, a także popularyzacji literatury serbskiej w Polsce oraz literatury polskiej w Serbii. Jednym z takich remediów, według Ajdaćicia, mogłoby być stworzenie elektronicznej bazy danych składającej się z polskich dzieł przetłumaczonych na język serbski oraz serbskich utworów przełożonych na język polski. Zdaniem autora taka wirtualna biblioteka umożliwiłaby zainteresowanym osobom globalne spojrzenie na dotychczasowe polsko-serbskie osiągnięcia traduktologiczne. Posiadając taką bazę z łatwością można byłoby wskazać te publikacje, które ciągle czekają na przekład, natomiast wymiar globalny tego przedsięwzięcia umożliwiłby postawienie pytania o naturze nieco ogólniejszej *koliko su znalci i ljubitelji srpske književnosti svojim prevodima i tumačenjima stvorili relativno zaokruženu sliku o glavnim tokovima srpske književnosti i obratno* (s. 102–103).

Pracę przeglądową, taką jak ta stworzona przez Dejana Ajdaćicia, może przygotować jedynie doświadczony badacz, który dobrze orientuje się zarówno w polsko-serbskiej literaturze pięknej, jak i w opracowaniach naukowych poświęconych literaturoznawstwu. Szerokie

spojrzenie na całokształt polsko-serbskich kontaktów literackich, szczególnie w zakresie przekładów oraz obustronnej recepcji, umożliwi autorowi nie tylko zaprezentowanie zestawienia bibliograficznego, ale przede wszystkim wskazanie możliwych kierunków badawczych oraz zaproponowanie ciekawych tekstów, które warto byłoby w przyszłości przetłumaczyć. Z punktu widzenia polskiego czytelnika największym *mankamentem* recenzowanej książki jest opublikowanie jej w języku serbskim. Oczywiście, nie można mieć o to pretensji do autora, ale można zabiegać o to, aby publikacja ta ukazała się również w polskim przekładzie. Wysoka wartość tego opracowania, zwłaszcza przy *niedostatkach* polskiej humanistyki, uzasadnia potrzebę rozpowszechnienia ustaleń autora wśród polskich badaczy. Książka *Poljsko-srpske književne veze. Prevodi i recepcija* zawiera, co prawda, drobne mankamenty bibliograficzne, ale z całą pewnością, zgodnie z intencją Autora, można ją polecić *budućim srpskim i poljskim prevodiocima*.

REFERENCES

- Ajdacic 2021a:** Ajdacic, Dejan. "Polish-Serbian Literary Relations – Translations and Reception." In Dragicevic, Rajna & Dalibor Sokolovic & Mina Duric & Dejan Ajdacic. *Slavic Encounters: South and West: 147–198*. Warsaw University Faculty of Polish Studies, 2021. [In Serbian: Ajdačić, Dejan. „Poljsko-srpske književne veze – prevodi i recepcija.” W: Dragičević, Rajna & Dalibor Sokolović & Mina Đurić & Dejan Ajdačić. *Slovenska susretanja: jug i zapad: 147–198*. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 2021.]
- Ajdacic 2021b:** Ajdacic, Dejan. *Polish-Serbian Literary Relations. Translations and Reception*. University of Gdansk Press, 2021. [In Serbian: Ajdačić, Dejan. *Poljsko-srpske književne veze. Prevodi i recepcija*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2021.]
- Bukwalt 2003:** Bukwalt, Miłosz. *The Literary Portraits of Jewish Fathers in Bruno Schulz’s and Danilo Kis’s Prose (Slavica Wratislaviensia CXXV)*. Wrocław University Press, 2003. [In Polish: Bukwalt, Miłosz. *Literackie portrety żydowskich ojców w prozie Brunona Schulza i Danila Kiša (Slavica Wratislaviensia CXXV)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003.]
- Bunjak 1999:** Bunjak, Petar. *Polish-Serbian Overview of Literary Relations (until World War II)*. Belgrade: Serbian Slavic Association, 1999. [In Serbian: Bunjak, Petar. *Pregled poljsko-srpskih književnih veza (do II svetskog rata)*. Beograd: Slavističko društvo Srbije, 1999.]
- Rajcic 2003:** Rajcic, Biserka. *The Polish Civilization*. Belgrade: Geopoetika, 2003. [In Serbian: Rajčić, Biserka. *Poljska civilizacija*. Beograd: Geopoetika, 2003.]

Sopćak 2001: Sopćak, Jadviga. *Polish Avant-Garde Dramas in Yugoslavia (1945–1990)*. Novi Sad: Matica Srpska, 2001. [In Serbian: Sopćak, Jadviga. *Poljska avangardna drama u Jugoslaviji (1945–1990)*. Novi Sad: Matica Srpska, 2001.]

PIOTR KRĘZEL, PHD

University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0001-6427-0286>